

NÉHÁNY GONDOLAT AZ EMBERI KAPCSOLATOK FENNTARTHATÓSÁGÁRÓL

DOI 10.35402/kek.2025.1.3

Absztrakt

A fenntarthatóság mára népszerűvé vált hívószavára elsősorban a környezeti, gazdasági fenntarthatóság témái, problémái jelennek meg. Pedig az emberi kapcsolatok fenntarthatósága legalább ennyire fontos. Hiszen az emberi kapcsolatok is egyre sérülékenyebbé váltak korunkban (nem függetlenül a környezeti, gazdasági fenntarthatóság problémavilágától). Mindegyikünknek számtalan tapasztalata, élménye van ezzel kapcsolatban. A túlfutott individualizáció, a nagyvárosi lét személytelenné tévő hatásai, az elidegenedett munka, az előtérbe került, sokszor kiélezett versenyhelyzet az emberi kapcsolatokat is kikezdi, megnehezíti. És még hosszan sorolhatnánk a főbb okokat. De ahogyan a környezeti, gazdasági fenntarthatóság is cselekvésre szólítja fel a változtatást akaró embereket, úgy a kiürült, megtépzott emberi kapcsolatok előtt sem kell tehetetlenül állnunk. A szerzők személyes tapasztalataikon keresztül és egy sajátos Pár(os)beszéd keretében (mely egy készülő könyvük címe) fogalmaznak meg néhány gondolatot az emberi kapcsolatok fenntarthatóságáról.

Kulcsszavak: fenntarthatóság, emberi kapcsolatok, közösségek, generációk kapcsolata,

Abstract

Sustainability has become a popular buzzword, and the issues and problems of environmental and economic sustainability are the main ones that emerge. Yet the sustainability of human relations is just as important. Human relations have become increasingly fragile in our time (not independently of the problems of environmental and economic sustainability). Over-individualisation, the depersonalising effects of metropolitan life, alienated work, and the often fierce competition that has come to the fore, are also straining human relationships. And the main reasons could go on and on. But just as environmental and economic sustainability is a call to action for people who want change, so too we should not be helpless in the face of hollowed-out, damaged human relationships. Through their personal experiences

and in the context of a unique Couple(s) Speech (the title of a forthcoming book), the authors offer some thoughts on the sustainability of human relationships.

Keywords: sustainability, human relations, communities, intergenerational relations,

Mi négyen (Cosovan Attila, Fenyvesi Bori, Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor), immár harmadik éve írjuk a Pár(os)beszéd c. közös könyvünket, amelyben az élet néhány alapvető kérdésével kapcsolatban mutatjuk meg személyes életünk tapasztalatait, így szóba kerül a gyerekkor, az otthon, a természet, a kultúra meghatározó élményvilága, a hivatás megtalálása, a szellemi autonómia, a kreativitás fontossága, a tradíciókhoz, a hazához, a tágabb világhoz, a bolygóhoz, a jövőhöz való viszony, az oktatás, tapasztalatátadás jelentősége, a társadalmi egyenlőtlenségek problémái és mindezek között természetesen az emberi kapcsolatok fontossága. Az alábbiakban ebből a készülő könyvből most először láthatnak részleteket a Kultúra és Közösség olvasói.

Hogyan született meg a „Pár(os) beszéd?” Egész életünkben nagyon fontosnak tartottuk a mély beszélgetéseket. S mindig emlékezetesek maradnak az ilyen alkalmak. Ma egyre többször tapasztaljuk, kimondva-kimondatlanul: milyen sokan hiányolják az efféle dialógusokat. A „Pár(os) beszéd” négy résztvevőjének barátsága néhány éve kezdődött: a diskurzus a közös szakmai érdeklődésen túl a személyes tapasztalatok, életesemények megosztásával mélyült. A hosszú beszélgetések során egyre újabb témák kerültek elő, s egy idő után felvetődött, milyen jó lenne ezt valamilyen formában írásban is rögzíteni. Ráadásul, ha úgy vesszük, három generáció eszmecserejével találkozhatunk az alábbiakban. Ezeknek a generációs különbségeknek, az eltérő élettapasztalatoknak, az eltérő szakmai indíttatásoknak a mentén különösen érdekesek lehetnek az azonosságok, az érintkezési pontok. A „Pár(os) beszéd” megszületésével nem csak a talán általánosítható tapasztalatainkat szeretnénk továbbadni, hanem egyúttal azt a hiányt is enyhíteni, amit az ilyen mély beszélgetéseknek a megritkulása jelent. Várjuk az olvasót, legyen társunk ebben a folyamatban.

*

C.A.: Nem hiszek a steril ökológiai fenntarthatóságban. Ilyen – egyéni, családi, baráti és társadalmi fenntarthatóság nélkül – önmagában nem létezik. Mint tudjuk, a fenntarthatóság nem a bioszféra fenntarthatóságáról, hanem ezen a bolygón az emberi élet túléléséről, fennmaradásáról és megmaradhatóságáról szól. A természettel való – sokszor pusztító – diszharmóniánk talán legalapvetőbb forrásai a társadalmi és civilizációs érdekek és értékellentétek, így a társadalmi fenntarthatóság, a békés, egészséges emberi együttműködés egyik legfontosabb alapja lehet(ne) az egyetemes bioszféra fennmaradásának.

Egyébként én nem tudom az életemet a természettől távol elképzelni. A nagyvárosokat sebeknek érzem. Repülőből lenyűgöző látvány egy kivilágított nagyváros, mégis megriadok a burjánzó seb analógiájától... ennek a sebnek a burjánzásához én is, mi is hozzáteszünk, hiszen házban élünk, amit mi építünk és fejlesztünk, ami a mi vétkünk... nincs még egy élőlény ezen a bolygón, akinek ilyen nagy természetmódosító hajlama és képessége lenne. Nincs még egy olyan élőlény, akinek ennyi lehetősége és egyben felelőssége lenne. Sokszor szembe találok magam azzal a megállapítással miszerint mi, talán nem is vagyunk természetesekek.

Nem vagyunk a természet része minden tudományos tény ellenére sem. De persze én is azzal nyugtatom magam - különben elviselhetetlen lenne -, hogy minden, amit csinálunk, az természetes, hiszen ugyanúgy, mint a hód, mi is az univerzális természet organikus része vagyunk. Ki tudja?

Nekem a csodálatos Rónaszék gyerekkoromban maga volt a természet. Belumama háza is természetes volt. Falubéli ácsok, kőművesek, asztalosok, lakatosok, azaz családtagok, szomszédok és barátok által felépített vályog, gerendázott földem, fatornác, zsalugáteres ablakok, kezeletlen fakapu és kerítések, amelyek természetes szürkére száradtak és konzerválódtak a hosszú évek alatt, szénapad, a domboldalba ásott kőpince, tyúkok, tehének, óriási magasba emelkedő kert szilvafákkal, a tetején egy nagyobb lapos résszel, az ablak előtti kiskertben tulipánok és óriási kilátás a völgyben elterülő faluközpontra, a sósfürdőre, a templomokra és a szemközti fenyves erdőre. Mennyei, szívig hatoló kristálytisztá levegő, amit kisgyermekként is csodaként éltem meg, pedig a máramaroszigeti Iza parti házunk is kapott bőven a friss levegőből.

Reggeltől estig a kertekben, az utcákon, a partokon, az erdőkben vagy a vizekben voltam. Télen is. Mert akkor sikányóztunk vagy korcsolyáztunk

a befagyott Iza folyón, a havat túrtuk és gyúrtuk, szánkóztunk, sieltünk a domboldalokon, az Egres dombon, a Szalavánon vagy Egresben és Kőháton. A síelés akkor mást jelentett, mint ma. Otthonról gyalog, a hátunkon felcipeltük a sokszor combig érő hóban a "felszerelést", vizet sem vittünk magunkkal, arra jó volt a hó. Letelepeltünk egy fa tövében majd a sítalpakkal (levetük) letapostuk a pályát. Ez sokszor órákba telt, majd hullafáradtan csúsztunk párat. Minden felmászás 20-30 percet vett igénybe. A tetőn zihálva megálltunk és lenéztünk, hosszú percekkel beszélgettünk – hallgattunk, felmértük a hegyoldalt, megterveztük a kanyarokat, elképzeltük a legjobb íveket, vagy éppen bevállaltunk egy slusszt (mi így hívtuk a fékezés nélküli csúszást), mielőtt nekilendültünk volna. Ezt amolyan taoista síelésnek mondanám, ahol dialógus van síelő és síelő, síelő és természet között, ahol a mászás adja a hideg elleni legjobb védelmet, a csúcson való szemlélődés, pihenés és beszélgetés pedig az élet értelmét. Egy felvonóban ülve, azokban a cucokban megfagyunk volna, de így, mászva izzadtan gőzölgöttünk, miközben marokszámra ettük a havat folyékony energiát gyűjtve (ez majdnem egy perpetuum mobile).

Számomra akkoriban nem létezett különválasztva ember és természet, kint és bent, minden együtt volt és minden egyszerre történt meg, ugyanis a benti életemet is a kint határozta meg. A nagyszüleim által ültetett, nevelt és gondozott frissen behozott paradicsom, hagyma, uborka, paprika, a télen (fenntartható módon) vágott disznó - hűvös kamrában tartott - mangalicaszalonnája és a házi kenyér vagy kalács becsempészte a kinti létezés holisztikus valóságát... fél lábbal mindig kint voltam, akkor is, ha bent pihentem. Lehet, hogy csupán a nosztalgia mondatja velem, de úgy éltem meg, hogy Ember és Természet harmóniában éltek, Ember és Ember, Családtagjaival, Szomszédjaival, Barátaival, Falubeliekkel harmóniában éltek, azt éreztem, minden a helyén van. Nem emlékszem, hogy láttam volna szemetet, kommunális hulladék egyáltalán nem létezett, hiszen minden visszakerült a körforgásba.

Még a fürdőkert szélén lévő kocsmát is a természet részének éreztem, amely pár lépésre volt a bányatótól. Ugyan láttam részeg embereket, de soha nem féltem, úgy éreztem, hogy mindenki vigyáz rám, mindenki ismer és mindenkit ismertem, a falu egy nagy család, ahol nincsenek titkok, mindenki mindenkiről mindent tud. A transzparencia, a titoknélküliség a túlélésük záloga, talán pont emiatt a nyilvános helyen történő viták és veszekedések

külső segítséggel viszonylag gyorsan nyugvópont-ra jutottak. Minden mesterséges képződmény a lehető legkisebb ökológiai lábnyommal létezett, és tapasztalható párbeszédben állt a természettel. Pedig nem építések és kifinomult ízléssel bíró tájékozott értelmiségiek lakták a falut. Ma már nincs így. Életidegen, ízléstelen hodályok épülnek a külföldön dolgozó (tanuló, művelődő) és pénzüket hazaküldő fiatalok nyomán. A levegő most is friss, mert a falu nem tud annyi szennyet termelni, amit a zsákfalut körülölelő természet ne tudna semlegesíteni... De már alig vannak kezeletlen fa-kerítések, mindenütt beton, festett vas és műanyag "pompázik". Belumama mesházát halála után a nagyném eladta. Ma már nem lehet ráismerni. Az ember sokszor képtelen mértékletesen fejleszteni, képtelen felismerni a technológia adta lehetőségekben az értelmetlenségeket, amelyek gyakran az életet sokkal rútabbá és boldogtalanabbá teszik. Sokszor képtelen folyamatokban gondolkodni és azokat megélni. Dönt, megveszi a legsilányabb, de jól pozícionált legújabb fejlesztésű anyagokat, legyen szó tetőről vagy padlóról, amit 10 év múlva kénytelen lecserélni, mert kimegy a "divatból", és nem mellékesen csúnyán öregszik, de legtöbbször tönkremegy, mert így van megtervezve és így van (le)fejlesztve. A folyamat (az élet) olykor értelmezhetetlenné válik a folyamatosan megújuló és mesterségesen gerjesztett efemer célok árnyékában. Feltevődik a kérdés: mi változott? Akkoriban volt egy ősellenség, a Ceausescu-diktatúra, gondolom, emiatt az emberek összezártak. Nem volt fékevesztett kínálat, őrült shoppingolás sem, nem volt semmi. Ami volt, az mind az emberi együttműködésből, sokszor az „illegális” együttműködésből származott. Ma ezt az „illegális” együttműködést úgy hívják, hogy connectivity, vagy co-creation, ami manapság nem kevészer ökológiai nyelven a green-washinggal, a pszeudo-cselekvéssel ér fel... A jövőnk egyik legnagyobb kihívása, hogy az emberi együttműködést valósággá tegyük, hogy újra jó legyen ezt átélni és megélni.

F.B.: Emlékszem, egy zuhanyozás közben lenem-csapott pók, majd ezt követően berepülő pillangó világított rá arra: lehetséges, hogy az emberiség fő feladata itt a Földön a mindennemű környezetének *szelidítése*. A pókot le akartam csapni, de megsajnáltam és nem bántottam végül, viszont a pillangó esetében egész könnyen el tudtam képzelni, hogy ha úgy alakulna, akár laknék is vele egy térben. És akkor hirtelen rám nehezedett a gondolat, hogy dönthetek életek felett, és mekkora a

felelősségem emberként, aki többnyire tudatosan és szándékok mentén cselekszik, s főleg tervezőként. És ez csak egy kis rovar volt, nem egy épület. Szegény pók, nem tett semmi rosszat, mégis a látványa zsigeri gyűlöletet, vagyis inkább félelmet váltott ki belőlem, amit nem éreztem normális dolognak. Akkor kezdtem el mélyebben gondolkodni, és utána járni, hogy egyáltalán mit jelent szelidíteni, mivel összefüggésben szoktunk szelidítőként fellépni? Az állatokkal, természettel, más emberekkel kapcsolatban nagy múltra tekint vissza a szelidítés, mint emberi tevékenység, viszont a tereinkkel és a tárgyi világunkkal kapcsolatban nem használják, mint tervezői módszert. Így arra jutottam, a tervezői szelidítés lehet az én utam, ami a személyiségeből fakad, de objektív jó célként is értelmezhető. A „szelíd ember, szelíd ház” diplomamunkám létrehozásával már tudatosan ennek a szemléletnek a kibontakoztatását tűztem ki célul.

Képzavarban vagyunk, mert az ember kiszakadt a természet megszokott körforgásából, miközben részét képezi. Tervezőként elkülönítjük a természetes és az ember alkotta/módosította, mesterséges anyagokat, tereket, tárgyakat. Pedig távolabbról nézve minden, amit az ember alkot, az természetes. Az emberi beavatkozások nagymértékben befolyásolják a természeti folyamatokat. A természet alapvetően egyensúlyban van, ha ez mégis borulni látszik az emberi tevékenységek miatt, az olyan lehet, mint amikor egy betegség esetén elszaporodnak bennünk a rossz baktériumok, a szervezet nagyobb erővel visszavág és igyekszik visszaállítani az eredeti egyensúlyt, az egészséget, és jó esetben meggyógyulunk. A Föld fókuszában is hasonló történik, csak fel kell ismernünk, mi az a cselekedet, ami kárt okoz a szervezetében, és mi az, amit még elbír.

K.Á.: A fenntarthatóság mára népszerűvé vált hívószavára elsősorban a környezeti, gazdasági fenntarthatóság témái, problémái jelennek meg. Pedig az emberi kapcsolatok fenntarthatósága legalább ennyire fontos. Hiszen az emberi kapcsolatok is egyre sérülékenyebbé váltak korunkban (nem függetlenül a környezeti, gazdasági fenntarthatóság problémavilágától). Mindegyikünknek számtalan tapasztalata, élménye van ezzel kapcsolatban. A túlfutott individualizáció, a nagyvárosi lét személytelenné tévő hatásai, az elidegenedett munka, az előtérbe került, sokszor kielezett versenyhelyzet az emberi kapcsolatokat is kikezdi, megnehezíti. És még hosszan sorolhatnánk a főbb okokat. De ahogyan a környezeti, gazdasági fenntarthatóság is cselekvésre szólítja fel a változtatást akaró embereket,

úgy a kiürült, megtépázott emberi kapcsolatok előtt sem kell tehetetlenül állnunk.

K.G.: Arra már sokan ráébredtek, hogy a természeti környezethez való viszonyban a szükséges szemléletváltozás több vonatkozásban a visszatérést jelenti ahhoz, ahogy az emberek a modernitás előtt viszonyultak a természethez: idomulva annak törvényeihez. Úgy szolgálva az ember céljait, hogy az ne sértse fel a környező világ rendjét, tudomásul véve, hogy annak részei, elemei vagyunk. Ugyanez vonatkozik az emberi kapcsolatokra is: a kapitalizmus-hozta hódító, leigázó, mindenáron való „önérvényesítő” szemlélet helyett úgy viszonyulva a másik, a többi emberhez, ahogy közös embervoltunk mindannyiunkra érvényes etikai törvényei megkívánják. Ati mondataiból számomra az a talán legizgalmasabb, hogy az embernek a természettel érzett harmóniája mennyire összefügg azzal, hogy harmóniában tud-e élni a többi emberrel. És ez a legközelebbi kapcsolatokkal kezdődik.

Párkapcsolat és fenntarthatóság

Sokan kérdezik, hogyan lehet a különböző nehézségek ellenére megerősíteni, „karbantartani” például egy pár összetartozását, és miből lehet erőt meríteni mindehhez?

K.Á.: Az egyik leggyakoribb nehézség annak „köszönhető”, amikor különböző okok miatt (túl sok a munka, kicsik a gyerekek, idős szülőkről gondoskodni kell) nem jut elég energia, figyelem a másikra. Ezt fájdalmasan éli meg többnyire mindkét fél. Azt szokták tanácsolni: érdemes és szükséges alkalmakat teremteni arra, hogy a házastársak egymás számára ne csak anyaként és apaként létezzenek, hanem férjként és feleségként is. Amikor egészen kicsik voltak a gyerekek, akkor volt ezt a legnehezebb megoldani. Estéknként én szinte elájultam a fáradtságtól, de napközben a közös séták, játszótérezések alkalmával igyekeztünk beszélni mindarról, ami bennünket foglalkoztat, vagy amit esetleg sérelmesként élünk meg. Mi azt a gyakorlatot alakítottuk ki, hogy mindaddig érdemes beszélni egy-egy problémáról (legyen az közben bármily fájdalmas vagy nehéz is), amíg nem találunk olyan közös megoldást, ami mindkét fél számára megnyugtató eredményt jelenthet. Aztán persze ezt a gyakorlatban is alkalmazni kell. Sokszor láttunk olyan párkapcsolatot, amelyben az egyes felek az eltérő véleményüket egyfajta harcként, küzdelemként élik meg: kinek az igaza érvényesül. Ilyenkor az indulatok hevében gyakran hangzanak el olyan megjegyzések, vádak,

minősítések, amelyek a másik emberi méltóságát sértik, akár életre szóló sérelmeket okozva. Szokták azt mondani: „engedjen egyszer az egyik, máskor a másik”. Erről a mérícskélésről is elmondható azonban, hogy tapasztalataink szerint ritkán vezet jóra; előbb-utóbb mindketten azt érezhetik: az életük alapjaiból kell feladni valamit, erodálódnak az összetartó szálak. Gyakori a másik hibáztatása, (az, hogy az egyik fél önmagát a mártír szerepében látja és láttatja), és az is, hogy az ember csak a másiktól várja a megoldást, és ha az nem történik meg, ez is csak a sértettséget, a magárahagyottság érzését növeli. Egy házasságban a különböző életszakaszokban más és másfajta konfliktusforrások várnak az emberre, (egészen mást jelent a gyerekek csecsemőkora, iskolai időszaka, a kamaszkor, az „üres fészek” időszaka, az idősödés és az azzal járó nehézségek...)

Gyakran tapasztaltuk a környezetünkben lévő kapcsolatokban, házasságokban azt is, hogy túlságosan könnyen meghátrálnak a nehézségek előtt, feladják a kapcsolatot, abban a reményben, hogy mással majd könnyebb, jobb lesz. Persze vannak olyan kapcsolatok, amelyek valóban menthetetlenek, (mert valószínűleg eredetileg is tévedések voltak), de ahol a felek még alapvetően szeretik egymást, ott, azt gondoljuk, érdemes mindent megtenni a kapcsolat megmentéséért (akár külső szakember segítséget is igénybe véve. Például családterápia, pártérápia). A válasoknál, különösen, amikor gyerekek is vannak már, persze jószándékúan azzal erősítik magukat a felek, hogy mindent megtesznek a gyerekek sérülésének elkerülésére. S ha egy házasságban már csak boldogtalan felek maradtak, és a gyerekek folytonos marakodás áldozatai, akkor valóban talán jobb külön. De nem találkoztunk még olyan elvált szülők gyerekeivel, bármilyen békés volt is a válás, hogy a gyerekek életük végéig ne emlegették volna, illetve ne hordozták volna életre szóló nyomait az elrontott kapcsolatnak. (Hiszen ez a kapcsolat hozta létre őket). Viszont több olyan házassági krízist is láthattunk, amikor a felek végül is eredményesen birkóztak meg a nehézségekkel és a kapcsolat szinte új lendületet vett, azt is mondhatnánk, tovább mélyült. Nem érdemes tehát könnyen és gyorsan feladni.

Nagyon nagyra tartjuk Tolsztojt, de azzal az agyonidézett mondatával, miszerint a boldog házasságok mind egyformák (miközben természetesen értjük, Tolsztoj mire gondolt), végképp nem tudunk egyetérteni. A boldog házasságok is legalább annyira sokfélék és sokféleségükben izgalmasak, mint a drámaian boldogtalanok.

Gyakran előfordul, hogy egy házasságba a felek teljesen eltérő értékrendű családokból érkeznek. S mivel ezek az eltérő értékrendek átszövik az egész életünket, a munkáról, az emberi kapcsolatokról vallott felfogásunkat, a gyereknevelési tapasztalatainkat és gyakorlatunkat, egészen a konfliktushelyzetek megoldási módjáig, ezért ezek a nagy értékrendi eltérések komoly konfliktusokat eredményezhetnek, különösen olyan időszakokban, amikor a házasságot súlyos nehézségek teszik próbára. Ha az eltérő értékrendű közegekből érkező felek eredetileg azért választották egymást, mert valamiért vonzóknak, értékesnek gondolták a másik magával hozott tapasztalanyagát, és nem arról volt szó, hogy hunyjunk szemet a nagy különbözőségeik felett, mert a szerelem majd úgyis mindent összebékít, akkor – építve rá, és beépítve a közös életbe egymás tapasztalanyagát – még szélesebb alapokra lehet helyezni a közös életet.

Az is gyakori próbára tevője a párkapcsolatnak, hogy a rutin, az ismétlődő teendők és élethelyzetek következtében a mindennapok mintegy taposómalomnak tűnnek, elvész a kezdeti, egymás felé vonó érdeklődés. Ahogyan az embernek a lakását is nap mint nap ki kell takarítani, időnként átrendezni, nagyobb időközönként pedig komolyan felújítani, ugyanúgy lehet a mindennapokba is kisebb-nagyobb változtatásokat, újdonságokat beépíteni s legfőképpen észrevenni azt, hogy minden nap maga is hoz valami újdonságot.

K. G.: Tehát, akárcsak, mondjuk a kertművelésben, nagyon lényeges az állandó karbantartás. Odafigyelni a létünket biztosító másik életre, és megszabadítani a gyomok fojtogatásától. Vagy attól, ami éppen veszélyezteti. Persze a szerelem sokkal intenzívebb, erősebb, szenvedélyt keltőbb kapcsolat, mint ami a természethez fűzi az embert, s ezért a szerelem keletkezését a csodálatosság aurájával és izgalmával vesszük körül. Viszont, mint Ágnes említette, sokak szemében ez az izgalom és csoda elvész, mihelyt a kapcsolat már nem tud az újdonság erejével hatni. Ám az hogy újnak, érdekesnek látunk-e valamit vagy valakit, nagyon nagymértékben rajtunk múlik. Egyrészt valójában mindenki mindig új, sosem ugyanolyan, mint korábban, másrészt egy emberi lény eléggé gazdag ahhoz, hogy mindig új vonásokat fedezzünk fel benne. De az is tőlünk függ, hogy mi magunk mutatkozunk újnak és érdekesnek: vagyis ne legyünk lusták, kényelmesek, ne higgyük, hogy párunkat megtalálván utána már semmit sem kell tennünk. A párkapcsolat, a házasság nem „révbe érés”, hanem maga az élethosszig tartó hajózás,

maga az utazás, amelynek sikerességét nekünk magunknak kell biztosítanunk, minden nap újra meg újra. Erősítik a kapcsolatot a közös erőfeszítések, közös célok, az egyetértések. És alapvetően az, hogy egyfelől sose adjunk fel semmit, ami nekünk fontos, de a másiktól induljunk ki, olyanokat csináljunk, ami a másiktól örömet okoz. Nem önállórendelésből, hanem azért, mert nekünk is a másik öröme okoz örömet. Régen rossz, ha úgy fogjuk fel, hogy nekünk a másikkal „alkalmazkodni kell”, mert ezzel a másik egyre inkább teherterés forrásává válik. Ma divatosá vált az „énidő” fogalma, ami tipikus individualista szörnyszülött, azt jelenti, hogy időnként – időt szakítva arra, hogy csak magunkra koncentráljunk – az embernek mintegy „ki kell pihennie” a másikat. Az egész életünk énidő, és régen rossz, ha amikor magunkra, az „énünkre” gondolunk, abban a másik nincsen benne.

Persze két embert, ha életük nagy részét közösen építik is fel, s ha az Ágnes által említett értékrendi eltérés sem állít falat közéjük, akkor sem teljesen ugyanazok az impulzusok érik, és az azonos impulzusokat sem teljesen azonosan dolgozzák fel. Veszélyezteteti a párkapcsolatot, ha azt, amit az egyik szívesen csinál, a másik ki nem állhatja. Ha olyasmit igényel, amiben a másik egyáltalán nincsen figyelembe véve. De ezt meg lehet előzni a célok összeegyeztetésével, a szintézisteremtéssel. Ami persze csak úgy tud működni, ha mindkét fél érzi, hogy éppen a céljai eléréséhez is szüksége van a másikkal, mert a másik jelenti azt a „fenntartandó környezetet”, ami az ő életenergiájának is legfőbb táplálója lehet.

Ágnes említette szükség esetén a pszichológus, a barátok segítségét. Ezek valóban nagyon hasznosak lehetnek, főleg, ha képesek vagyunk megkülönböztetni az építő tanácsot a rombolótól (hiszen barátaink, családtagjaink sokszor elfogultak, és könnyen előfordulhat, hogy olyan tanácsokat adnak, amelyek nem segítenek a kapcsolat erősítésében). Amikor egy kapcsolat válságban van – ezt már a válság kezdeténél érezni lehet abból, hogy olyan változásokat látunk a másikon, amelyek nem illenek a róla kialakított, és odáig számunkra egyértelműen boldogság forrásául szolgáló pozitív képbe, illetve magunkban érezzük a (sokszor nem is megokolható) elégedetlenség csírát –, gyakran az a legeredményesebb segítségkérés, ha – megpróbálva szembenézni a krízis minden okával, és megfogalmazva mindazt, ami nekünk rossz mindebben – éppen a másiktól kérünk segítséget.

Mindezekkel csak a tapasztalatainkról próbálunk beszámolni, tudván, amire Ágnes az imént

utalt, hogy minden egyes ember és minden egyes kapcsolat különböző, és ha a sikeres kapcsolatok tapasztalatai önmagukban megoldhatnák mások problémáit, már nem lennének párkapcsolati válságok. Nekünk is az az alapvető tapasztalatunk, hogy mi magunk vagyunk a kapcsolat fenntartásának és erőfeszítésének legfőbb erőforrásai.

Persze, a kétszemélyes (vagy legfeljebb gyerekeivel bővített) Édenkert az ember számára nem opció, lévén hogy sokszemélyes társadalmakban élünk, és a többi ember is hatással van ránk. És e hatások között vannak olyanok, amelyek azzal rombolják a párkapcsolatot, hogy konkurenciát támasztanak, amikor egyes férfiak vagy nők magukhoz próbálják kapcsolni a pár egyik vagy másik tagját. És vannak olyan általános hatások is – mint amilyenek például a médiából áradó minták –, amelyek azáltal rombolnak, hogy magát az életre szóló összetartozást kérdőjelezzik meg, azt sugallják, hogy nem ez a „normális”, hanem a promiszkuitás, a különböző individuumok hol ide, hol oda csapódása. (Emögött ugyanaz a szemlélet van, amely a természeti környezetbe való beágyazottságából is igyekszik kiszakítani az embert, és azt a hamis képet sugallja, hogy a világon minden csak az individuum önérvényesítéséről szól). Mindkét féle hatás ellen az nyújthat viszont védelmet, ha a párunk annyira fontos a számunkra, annyira személyiségünk részévé válik, hogy ez *főlé* helyez bennünket akár a konkurensok, akár a „korszellem” nyomásának, s magát az összetartozást teszi immunissá az efféle hatások ellen.

K. Á. – K. G.: Elképzeltető, hogy abból, ahogy itt tanácsainkat soroljuk, az a látszat keletkezhetik, hogy mi valamiféle bölcsességszótó gurunak, mások életproblémái megoldóinak képzeljük magunkat. Ezt a szerepet soha nem kívántuk betölteni, azt viszont az évek előrehaladtával és tapasztalataink gazdagodásával egyre fontosabbnak gondoljuk, hogy az immár sok évtizedes (páros) élet tapasztalatait megoszthassuk másokkal; ráadásul – emberek lévén - egy párkapcsolat tapasztalataiból sok minden érvényes lehet az egyéb emberi kapcsolatok működésére, fenntarthatóságára is, legyen szó barátságáról, munkahelyi, rokoni, szomszédsági viszonyokról, különböző generációk kapcsolatáról. Aztán úgy is az történik, ami minden emberi tapasztalat sorsa: a többiek kiszemeznek belőle, ami használhatónak mutatkozik a számukra.

F.B.: A párkapcsolatban élés és kitarás egymás mellett folyamatos szelídítő kapcsolatot igényel.

Vannak párok, akik *egymás mellett élnek* és vannak, akik *együtt élnek*. Különböző szinteken lehet

kapcsolódni egy másik emberhez. Hagyma-módon létezzünk. Kérdés, hogy milyen mély rétegeinkhez hagyunk hozzáférést a párunknak vagy barátunknak. Minél mélyebb rétegeinket tárjuk fel, minél mélyebb a megismerés, annál őszintébben tudunk élni. Ez a feltétele az önzonos létezésnek is, ami egy jó és hosszú párkapcsolat alapja. A kapcsolódás eszközeként tekintek a beszélgetésekre és a közös cselekedetekre, együtt megélt örömteli pillanatokra és akadályok leküzdésére is. Turányi Gábor építész mesterem szavai jutnak eszembe, aki egyszer azt mondta, ha tervezés közben elakadok, akkor váltsak eszközt; ha addig rajzoltam, kezdjek el makettezni, ha addig maketteztem, kezdjek el rajzolni, vagy olvasni. Egyszóval váltsak megközelítést, ez segít felismerni megoldásokat és tovább lendíteni a feladatban, amivel éppen dolgom van. Tapasztalatom szerint ez a módszer az emberi kapcsolatokra is alkalmazható. Amikor úgy érezzük, egy helyben toporgunk, nincs fejlődés, öröm egy kapcsolatban, akkor megközelítésünkön kell dolgozni, változtatni. Mondjuk, ha addig valakivel, mindig csak beszélgettünk, és elakadást vagy kedvetlenséget érzekünk, akkor jót tehet, ha szokásainktól eltérően valamilyen közös cselekvésben működünk együtt, legyen az főzés, házimunka, kertészkedés, képzőművészeti alkotás, bármi, ami új oldalunkat és ezzel mélyebb rétegeinket láttatja.

Kapcsolatok terén is sokszor a maximalista hozzáállás illetve a tökéletesség hajszolása vezethet tévútra. Ha azt keressük a másikban, hogy milyennek kéne lennie, hogy még jobban megfeleljen nekünk, akkor nem *rá* vagyunk nyitottak és nem *őt* ismerjük meg, csak a magunk által vizionált és a másakra kivetített nem-létező eszményképet keressük reménytelenül. Ha megtanulunk figyelni és meghallgatni, illetve értő figyelemmel kapcsolódni a másikhoz, csak akkor van esélyünk mély, akár életre szóló kapcsolatra. Ehhez elengedhetetlenül nagy szükségünk van a KÍVÁNCISISÁGRA. Ha azt kérdeznék tőlem, melyik az a tulajdonság, ami a fenntartható életmód egyik alapköve, akkor a kíváncsiság fenntartását mondanám. Talán összefüggés van az elsívárosodó emberi kapcsolatok térnyerése és az alapvető kíváncsiság haldoklása között. A digitális felületekről túl sok feldolgozhatatlan információ befogadására, sok felületes kapcsolat látszólagos fenntartására fordítjuk az energiáink nagy részét, miután nem marad figyelem kapacitásunk és időnk a személyes kapcsolataink igazi ápolására. Ahhoz, hogy egy kapcsolatot igazán ápolni tudjunk, kíváncsinak és érdeklődőnek kell lennünk a másik személyisége,

igényei felé. Képesnek kell lennünk kérdéseket feltenni, ami után meghallgatjuk a választ és arra reagálva gördítjük tovább a kapcsolódásunk kerekét. A kíváncsiság tendenciózus csökkenését a kérdészi hajlam és a jó kérdések hiányából érzékelem.

A párkapcsolatunkon túl a tágabb emberi közeg is hatással van az életünkre és mi is hatással vagyunk a környezetünkre. Ezért fontosnak tartjuk, hogy a családon túli emberi kapcsolatok megerősítő hálózatait is kiépítsük és életben tartsuk. Ezek a kapcsolati hálók is egyfajta körülöttünk rétegződő szövődékként jelennek meg előttem. Az otthonunkat körülvevő szomszédság térben igen közeli kapcsolódás lehetőségét adja, kérdés, hogy tudunk-e élni vele. Korábban falun természetesen működött, hogy a szomszédok a család utáni legfontosabb emberek, akikre lehet számítani, ez a nagyvárosokban és az agglomerációban sem evidensen van így.

Mi Attilával fontosnak tartjuk, hogy az otthonunk környezetében élőket megismerjük és baráti viszonyt ápoljunk velük.

K. Á.: Az európai történelem és gondolkodás alakulásában óriási fordulatot jelentett, hogy a tradicionális társadalmak közösségközpontú szemléletével szemben talán már a 12.-13. századtól valami új jelent meg (gondoljunk csak Abélard történetére vagy az általa bevezetett „quodlibet-disputa” szellemére), de eszünkbe juthatnak a francia romanika kapuboltozatainak, oszlopfőinek érzelmeket kifejező szobordíszei vagy a gótikus templomépítészeti szemlélete, amely az egyént a mindenséggel köti össze. A „városi levegő szabaddá tesz” fejleményén át egészen a descartes-i gondolatig: „cogito, ergo sum”. Ez a mindennapi élet egyre több területére, egyre finomabb szeleteibe behatoló folyamat az egót állította a középpontba, és ez óriási, az egyéni energiákat, képességeket, vágyakat, célokat, az emberi kapcsolatokat, meghitt érzelmeket felszabadító változást jelentett a korábbiakhoz képest. Ebben a több évszázados individualizálódási folyamatban azonban fokozatosan megjelentek az individualizálódás negatív elemei, amelyet hívhatunk akár individualizmusnak, akár túlfutott individualizációnak, s amely elvezet Ibsennek a Peer Gynt-ben megfogalmazott sóhajáig: van-e az embernek magja a héjak alatt? Vagy egy későbbi példa, David Riesman „A magányos tömeg”-ben megfogalmazott elemzése: hogyan jut el az egyén a belső iránytű által vezérelt állapotból a totális kívülről irányított állapotába. A „didergő magányba”, vagy, hogy ismét József Attilát idézzük: „A semmi ágán ül szívem, kis teste hangtalan vacog”. Az abszurd dráma és próza

rendkívül pontosan megfogalmazza ezt az egyének közötti párbeszéd-képtelenséget, gondoljunk csak Kafka, Dürrenmatt, Ionesco vagy Beckett világára, vízióira.

Szerencsére, amikor a művészet ilyen kétségbeesett formákban fogalmaz meg egy életérzést, abban már az is benne rejlik, azt is jelzi, hogy *nem ez a természetes* emberi állapot, talán lehetne másképpen is élni, próbáljunk meg tenni ezért.

Az individualizáció azonban nem csak az elmagányosodás veszélyét rejti magában. A struggle for life szemlélete és gyakorlata az ego közvetlen érdekeinek mindenek fölé helyezését, a szélsőséges önzés szentesítését, az emberi kapcsolatok érdek-kapcsolatokká szűkülését, az egyén árucikké válását („Neve, ha van, csak áruvédjegy”) és a kooperációképtelenséget is magával hozza. (Amikor a másikat eleve veszélyforrásnak tartják, olyanakk, akinek a léte, hatása veszélyezteti az önállóságot, amikor a másik szükségleteinek figyelembevétele önálrendelődésnek értelmeződik. Mint korábban már szó volt erről, szomorúan tapasztaljuk, milyen sok házasság válik martalékvá ennek az érdekharcnak, az ego rosszul értelmezett védelmének).

K. G.: És ez a túlfutott individualizáció mára már egyértelműen a zsákutcák jellegét hordozza: ebben az irányban nem lehet (de nem is érdemes) továbbmenni. Az alternatíva azonban nem a visszalépés az egyént korlátozó hajdani társadalmak viszonyaihoz, s nem is valamiféle új falanszter, amelyben az egyént a társadalmi közérdekre hivatkozva korlátozzák, akár az államszocialista társadalmak, akár egyfajta elitdiktatúrát megcélzó „nagy újrakezdés” jegyében. A 12-13. században megindult individualizáció (de már előzményei: a minden emberben meglévő ítélőképesség szókratészi, vagy a „minden emberben jelen van a mennyek országa” jézusi kezdeményezése is) az ember *felszabadulásának* fontos lépése volt. Ezt nem visszafordítani, hanem továbbvinni kell: az emberegyént felszabadítani azok alól a torzulások alól, amelyek önzővé teszik: a „struggle for life” verseny, a piactársadalmak mindent (összszemérhető) mennyiségekben méricskélő szemlélete, egyénisége öncélú érvényesítése alól. Mindezzel szemben elismerve minden személyiség fontosságát (vagyis nemcsak a magunkét, hanem a másokét is), azon munkálkodva, hogy mindenki a személyiségének legmegfelelőbb s egyúttal közhasznú életet élhesse (hiszen a társadalom is akkor jár a legjobban, ha ki-ki a benne lévő sajátos lehetőségeket tudja kibontani). De ehhez feltétlenül szükséges annak felismerése, hogy az egyén és a társadalom egymást

hozza létre, egymás által léteznek, miként egymást hozza létre, egymást gazdagítja, és egymás által léteznek minden egyén; ebből következően törekvéseik összehangoltak legyenek, nemcsak mint eredmény, hanem mint szükséges kiindulópont is. Az emberi kapcsolatokban (is) az a fenntarthatóság lényege, hogy a másikat gazdagítómnak látom (és nem versenytársnak, meghódítandónak) és (már csak ezért is) felelősnek érzem magam érte.

A generációk kapcsolata (transzgenerációs hatások)

CA: A verseny és az együttműködés. A szüleim, nagyszüleim, s egy kicsit még a dédszüleim is megtanítottak, erre-arra. Majd sok mindent megkérdőjeleztem. Azt hittem, jobban látom, azt hittem már erősebb vagyok, azt hittem, ezt jobban csinálom. Lehet. Egy ideig apám megmondta, hogy mit és hogyan kell valamit megcsinálni, aztán szép lassan elkezdett bennem bízni és elfogadta az ötleteimet. Eleinte én tartottam neki (mondjuk a munkadarabot), aztán már ő tartotta nekem. A családon belüli versengés, ha párosul a feltétel nélküli szeretettel, akkor az egy biztonságos életre, életképességre nevelő inkubációs közeg, hiszen egy idő után a legkeményebb belső verseny is átcsap együttműködésbe.

A generációk közötti kapcsolat nem más, mint az étellel való szembenézés. Kapcsolatok, kapcsolódások, kapcsolatteremtés nélkül halálra ítélt individuumok vagyunk. A gépek ugyan segítenek nekünk, de nem képesek szeretni bennünket. Mi azonban arra is képesek vagyunk, hogy a gépeinket is szeressük, ami sokszor aberrált viszonyhoz vezet, hiszen rengeteg olyan eset van, amikor valaki mondjuk a saját autóját mindennél és mindenkinél jobban szereti, félti és vigyázza. Azt szokták mondani, nem mi vagyunk a tárgyainkért, hanem ők vannak értünk. Ez jól hangzik, de sajnos téves. Azok a tárgyak azért léteznek, mert mi úgy döntöttünk, hogy létezzenek. Nem maguktól jöttek létre, hogy bennünket szolgáljanak. Éppen ezért alakul ki a tárgyaink iránt egyfajta természetes gondoskodás, ami aztán átcsaphat túlzásokba, zárójelbe téve mindazokat az organikus lényeket, amelyek létrejötte és fejlődése elsősorban nem rajtunk múlik. A mai piacgazdaság termékesít mindent, miközben szükségszerű velejárója nem más, mint az ember csúcstermékesítése. Az ember csúcstermékesítése = az ember elmagányosodásával. A délibábszerű, optimalizált pseudo-kapcsolatok felülírhatják a sok gonddal és törődéssel járó valódi kapcsolatainkat. Közvetlen kapcsolatainkat is, nem

beszélve a szélesebb generációk közötti kapcsolatainkról, hiszen azok teljesen eltűnhetnek, terhesé válásuk nyomán. Egyelőre - úgy néz ki - az emberi társadalomnak nagy szerencséje van a kritikus pillanatokkal (születés, betegség, baleset, háború, halál), ugyanis ezek a pillanatok megértetik velünk a valódi hús-vér kapcsolódások nélkülözhetetlenségét, miközben ezek a kritikus pillanatok teszik egyértelművé a generációk közötti átjárhatóságot.

F.B.: Nekem gyerekként az egyik hangsúlyos tapasztalatom az volt, hogy az idők szigorúak. Úgy tűnt, a nagy átlag nem kedveli a gyerekeket, a hangoskodást, viháncolást, zúrnavart, ami a gyerekek társaságával jár. Pofákat vágnak, megbotránkoznak, levegőnek néznek, mintha ők nem lettek volna szülők, vagy gyerekek. Nem mindenki rendelkezik olyan típusú türelemmel, amire egy gyerek mellett szükség van. De persze voltak ellenpéldák is természetesen, akiket örömmel töltött el, ha láthatnak és taníthatnak egy energikus, tette kész gyereket.

Napjainkra eléggé átfomlódottak és kibővültek a társadalmilag elfogadott gyermeknevelési alapelvek és szokások. A katonás szigortól a határok nélküli szabadsáig ki lehet próbálni, ki mit tart működőképesnek. Így már talán kevesebb "gonosz néni, bácsi" fakad ki, ha egy gyerek például hallható hangerővel szólal meg egy üzletben. De persze fontos (talán a legfontosabb) az empátia és az érzelmi intelligencia fejlesztése minden generáció esetében, hogy békésen tudjunk egymás mellett élni.

Szerintem az az ideális, ha az idők nyitottak tudnak maradni a gyerekekre, és keresik a valódi kapcsolódást velük. Megpróbálják felkutatni magukban a gyermeket és így tudnak követendő mintául szolgálni, egymástól kölcsönösen tanulni; akár a szükséges határok betartásáról legyen szó, vagy éppen egy szerepjátékról.

Ati mamája és az én anyukám minta lehetne ebben sok idősebb embernek. Ati mamája teljes együttérzésben főz, süt és beszélget a gyerekekkel, mély figyelemmel tud lenni feléjük, ha mi hagyjuk, azaz látó- és hallótávolságon kívül kerülünk. Anyukám pedig bármilyen játékban, társasban benne van; volt olyan nyár, amikor indiánok voltak egy egész hétig, apukám, anyukám, Iza és Max. Indián neveket adtak egymásnak (Szürke Bölény, Vörös Felhő, Fűrge Szellő és Szédült Pocok), mindig tüzet raktak, sütöttek rajta és tipit építettek a kertben. De más szerepjátékokban is nálunk jóval könnyebben merültek el együtt.

Szerencsés helyzetben vagyunk, mert gyerekeink kiskoruktól imádnak a nagyszülőkkel lenni.

Olyankor alig várják, hogy eltűnjünk a színről, hogy ők legyenek a fókuszban. Egy nagyszülő más szintű figyelmet tud szentelni az unokáinak, mint a szülő a gyerekeinek, több benne a szabadság és az önfeledt öröm, persze ennek feltétele, hogy jó kapcsolat legyen a szülők és az ő szüleik között.

A gyerekkoromban volt rá próbálkozás, hogy a nagymamámmal együtt lakjunk pár évet. Nem sült el jól, de ő nagyon nehéz eset volt. Ati családjában több példa is áll előttünk arra vonatkozóan, hogy mik a jó és rossz oldalai egy többgenerációs együttélésnek. Mindezek ellenére, mi most együtt élünk - anyukám, nagymamám, volt, hogy a bátyám, és most leszünk úgy is, hogy apukám. Sok szkeptikus reakcióval találkozunk, amikor valahol szóba jön ez a téma. Azzal védekezünk, vagyis inkább érvelünk, hogy mi is szkeptikusak vagyunk, nem állítjuk, hogy tudjuk a tutit, és nem vennénk rá mérget, hogy biztosan életünk végéig minden tökéletesen fog működni így, de rugalmasak vagyunk, amennyire csak tudunk, és közben megteszünk mindent, hogy jó legyen az együttélés. Segítjük egymást és igyekszünk kevés elvárást támasztani egymással szemben. Egy házban élünk, de mindenkinek van külön lakrésze, külön bejárattal, a lépcsőház viszont összeköti a privát zónákat. Nagymamám *mindig* itthon van, egyedül nem tud kimozdulni már. Szokta magát házőrző kutyának és rosszabb napjain kivert macskának nevezni. Így mindig van, aki átvegye a csomagokat, a postát vagy a gyerekekre figyeljen lelki szemével. Mi pedig anyukámmal felváltva vásárolunk neki, feladjuk a lottóját és hasonlókat. Én szoktam heti rendszerességgel takarítani nála, és ha szüksége van rá, akkor fuvarozom orvoshoz, fodráshoz, stb. Anyukámat unokázásra szoktuk megkérni, ami a legnagyobb segítség nekünk. Bár ahogy a gyerekek nőnek, egyre önállóbbak, de mély megnyugvással tölt el minket, hogy elvileg szinte bármikor, akár mindketten elmehetünk itthonról. Viszont olyan nincs, hogy csak mi lennénk az egész házban. A házzal kapcsolatban felmerülő ügyeket mi intézzük, a házat és kertet karbantartjuk, rendezzük, amit kell, és mindig újítunk is valamit.

Az utóbbi időben több olyan könyv is került a kezembe, ami az örökölt sorsunk létezését és működését járja körül. Már tudományosan is alátámasztották, hogy transzgenerációs örökítjük tovább a feldolgozatlan traumáinkat; eddig jellemzően abban bízunk, hogy ha valahogy elnyomjuk magunkban a fájdalmat, már az utódainknak nem kell szenvednie tőle. Csak hogy belénk ég minden jó és rossz esemény, amin keresztül megyünk,

a részünkké válik, hatással van a testtartásunkra, gondolkodásunkra túlélési stratégiánkra, konfliktuskezelésünkre stb. Ami pedig átragad a környezetünkben felnövőkre, vagyis az utódainkra is. A mi családjában is bőven akadt trauma és tragédia is. Talán az egyik legnagyobb apukám apukájának fiatalkori öngyilkossága volt. Ez az életesemény mély nyomot hagyott a családban. De szinte minden felmenő rokonunk életében voltak komoly nehézségek; családi nem-elfogadás, alkoholizmus, rákos megbetegedések viszonylag fiatalon, korai halál, gyerekként eltartani a családot, cselédként élni, diktatúrában túlélni, halálukig ápolni a szülőket, 18 évesen szülővé válni. Ezek mind különböző mértékű nehézségek, súlyok az életünk mérlegén. Én a megoldást a *megismerés, megértés és felismerés* lehetőségében látom. Pszichológiai alapvetés, ha meg akarjuk érteni önmagunkat, akkor fel kell fejtenünk a családi múltunkat, megismerni a történeteket, megérteni a folyamatokat, döntéseket és tudatosítani azokat. Ezzel elindulhatunk a feldolgozás útján, ami a valóban önálló identitásunkhoz vezet; nem ismételve a korábbi rossz döntéseket. A hibáztatás a megbocsájtás váltja fel és a felszabadulás a tudatalatti terhek alól. A kövek áthelyezése a mérleg pozitív oldalára. Ez egy életfeladat, nekem vállaltam az.

Ati és én is különböző generációhoz tartozunk („X” és „Y”), 15 év a korkülönbség köztünk. Én 24 voltam, amikor őt megismertem, ő pedig 39. Más életszakaszban voltunk, de sem emberileg, sem fizikálisan nem éreztük a korkülönbséget. Ami nehéz volt: felnőni az ő barátaihoz, kollégáihoz, majd a gyermekvállalással kiszakadni a saját korosztályomból (akik még bőszen egyetemre jártak) és szülővé válni 25 évesen. Akkor még a kortársaim/barátaim között az aktuális közösségemben nem voltak más gyerekesek, a családban a testvéreink közül is nekünk Atival lett először kisbabánk, az én generációmban nem nagyon voltak közvetlen minták és frissen tapasztalatokkal rendelkező szülők. Ha rátaláltam egy hozzám hasonló szülő-társra, folyamatosan csak kérdeztem, ezzel igyekeztem bővíteni az aktuális tudásomat, amit leginkább a saját gyerekkori élményeimből és könyvekből merítettem. A család nyugalmat sugárzó jelenléte és vigyázó kezeik megágyaztak a szülői-identitásom kialakulásának, amit részükről a nevelési elképzeléseink tiszteletben tartása kísért. Új szintre és egyben új idősíkra lépett a kapcsolatunk szüleinkkel, melyben ők szülőkből nagyszülőkké, mi pedig gyerekeikből szülőkké léptünk elő.

K. Á.: A generációk kapcsolatában talán az egyik legfontosabb dolog a tudás-, tapasztalatátadás

lehetősége. Engem gyerekkoromtól fogva mélyen érdekelt, szellemi izgalommal töltött el, hogy hallgathassam a felnőttek beszélgetését, akár a hozánk látogatókét, vagy akikkel a postán, a boltban, bárhol találkozhattam. Mindmáig nagy kincsek tartom, ha meghallgathatom idősebb kollégák, ismerősök, barátok tapasztalatait, de ugyanilyen fontos számomra, hogy a fiatalabbak hogyan látják a világot, hogyan érzékelik, értelmezik a dolgokat. Az egyetemi oktatásban is az az érdekes, hogy ez nem egy egyirányú folyamat a tanártól a diák felé, hanem a tanár legalább annyit tanulhat a „hallgatótól” (micsoda ostoba kifejezés!).

A kutatásainkban nem véletlenül alkalmazzuk a mélyinterjú módszereit, legyen szó akár a „Túlélési stratégiák”, az „Alternatív életstratégiák”, vagy a „Magyarságszimbólumok” könyvünkről: ezekben is a különböző generációk tapasztalatait, élményvilága s annak átadása érhető tetten.

Misi fiunk gimnáziumi történelemoktatása úgy kezdődött, hogy tanárunk azt a feladatot adta nekik, készítsenek magnós interjút valamelyik idősebb családtagjukkal. Misi az én édesapámat választotta, és édesapám az interjú során olyan dolgokról mesélt neki, amelyek addig szinte alig kerültek szóba. S igen, a tanárnak igaza volt, ebből mindenél közvetlenebbül lehetett érzékelni a történelem jelenlétét.

Bár a háború után csaknem egy évtizeddel születtem, (ami mai szemmel nézve persze semmi), közvetlen háborús élményekről a körülöttem lévő felnőttek igyekeztek megóvni bennünket, de a háború hatása, következményei ott vibráltak a levegőben. A nagyszüleimnél, Sárváron volt egy szépen kialakított zöldségespince, nyáron az aludttej csuprokat is ennek lépcsőire tették le hűlni. Hogy aztán ezt a pincét használták-e légópincéként vagy sem, azt már nem tudom, de mindenesetre akárhányszor arra jártam, mindig az jutott eszembe: ha jönnek a bombázó repülőgépek, oda kell gyorsan befutni, elrejtőzni. Rábafüzesen – négy éves lehettem – egyik alkalommal tűz ütött ki, talán valami szénakazal gyulladt fel; jöttek a sisakos, egyenruhás tűzoltók, s én meg voltam győződve róla, hogy ki-tört a harmadik világháború.

Aztán persze később, nagyobb koromban már nyíltabban beszéltek előttem ezekről a háborús élményekről, az ötvenes évek világról, s nem csak a háború rettenetét tanulhattam meg tőlük, hanem rengeteg olyan hasznos tudást is: miként lehet túlélni ezeket a mindenkit próbára tevő időszakokat; hogyan lehet a semmiből is ételt varázsolni, milyen

gyógynövényekkel lehet kisebb betegségeket gyógyítani; hogyan lehet meglévő tárgyakból újat, hasznosat, szükségeset létrehozni. S máig feledhetetlen egyik idősebb, világhírt kollégánk válasza, amikor megkérdeztük tőle, hogyan lehet azt a bámulatos szellemi frissességet megőrizni, amivel ő rendelkezik, s kapásból, pontokba szedve hosszan sorolta, mindazt a fizikai és szellemi tényezőt, ami tapasztalatai szerint hozzájárul ehhez az „örök fiatalsághoz”.

Rendkívül károsnak tartjuk az idősök „gettóba” zárását. Sajnos az idősotthonok, nyugdíjasklubok a legjobb szándékok ellenére is ilyen zárvány-szerűen működnek, ami nagyon károsan hat a benne résztvevőkre. Üdítő kezdeményezésnek tartjuk, amikor például idősotthont és óvodát együttesen működtetnek, biztosítva ezáltal a különböző generációk közvetlen és intenzív kapcsolatát.

Nekünk a baráti körünk nem csak társadalmi helyzet, szakma, ideológia, értékvilág szempontjából sokszínű, hanem életkor szempontjából is. Vanak közöttük 90-92 évesek, s természetesen kortársaink, de a gyerekeink generációjához tartozók is.

K.G.: A jelen világtársadalmának egyik nagy manipulációja a generációk egymás ellen hangolása, illetve annak a tévképzetnek a terjesztése, hogy az egyre újabb s újabb generációk között mind áthidalhatatlanabb szakadékok vannak. Ezt a technológiai-civilizációs fejlődés túlhangsúlyozása segíti: ezen felgyorsult fejlődési ív, s az élet új elemeit illető hozzáértés eltérő foka valóban jelentős különbség, de jelentősége csekély azokhoz az egyéb vonatkozásokhoz képest, amiben nincs lényeges különbség az egyes nemzedékek között. Az etikai képességek, a jellemvonások, a személyiségajátosságok, a szellemi képességek és még hosszan sorolhatnánk, nagyon is hasonlóak minden nemzedékben (és ez feltehetőleg így volt és így lesz mindig). Valamennyien ugyanannak az emberi fajnak a tulajdonságaiban osztozunk. Az eltérések inkább az egyének és társadalmi-kulturális csoportok között vannak. De a nemzedékek közötti hasadás ideológiájának nagy előnye a jelen igazságtalan társadalmi viszonyainak fenntartása szempontjából, hogy ezzel el lehet fedni a különböző nemzedékekben közös érdekeket, és a társadalom kritikáját át lehet terelni például a nemzedékek ütköztetésévé. A „nemzedékek harca” ugyanúgy félrevisz a lényegtől, mint az egyéb, nem a viszonyok lényegéről szóló ellentétek: a nemek szembeállítás, a pártpolitikai csatározások, a nemzeti, vallási ellentétek felszítása. A nemzedéki különbségek túlhangsúlyozásával, s a mindenkori újdonság preferálásával úgy tűnhet, mintha nem a

kétszáz év óta domináló társadalmi rend (a kapitalizmus) lenne az uralkodó valóság, hanem mindig valami teljesen más születne, jóllehet az alapját és lényegi hajtóerejét képező profitorientáció valójában és lényegében változatlan. Másrészt ha az „újat” mindenek feletti értéknek tekintjük, ezzel a korábban a rendszert ért kritikákat is idejétmúlnak, elavultnak lehet nyilvánítani, megnehezítve, hogy a különböző nemzedékek rendszerkritikus tapasztalatai egymással találkozzanak, szintetizálódhassanak. Szóval a nemzedékek közti szakadék hangsúlyozása több szempontból is egyik eszköze lehet a rendszer fenntartásának.

Mi, a beatgeneráció tagjai, annak idején aztán igazán elhatárolódtunk az előttünk járt nemzedékektől, még a közvetlenül előttünk született rock-nemzedéktől is... és úgy éreztük, életérzéseink bennünket viszont nagyon is összekötnek. Később derült ki, hogy az egész nemzedéki összetartozás illúzió, amelyet karakteres divatjegyeivel a showbiznisz termelt ki bennünk. Ugyanazokért az (új) zenékért rajongva, a külső megjelenés ugyanazon (új) jegyeit (fiúknál hosszú haj, trapéz nadrág, lányoknál miniszoknya, stb.) tartván szépnek, ugyanazon (új) magatartási stílusokhoz igazodva azt hittük, mi aztán igazán közösség vagyunk, új, tisztaszívű közösség, aki nem fog olyan ostobán és ártalmasan élni, mint a korábbiak. De nem. A mi nemzedékünkben is ugyanúgy újratermelődtek azok az éles szembenállások, eltérő útvállalások, szerencsés és szerencsétlen életsorsok, és különböző magatartástípusok, mint

az előttünk és az utánunk járókban is. A nemzedék nem igazán releváns közösségforma. De éppen ezért is fontosak a nemzedékek közötti kapcsolatok. A nemzedékek közötti normális viszony a kölcsönös tapasztalatátadás: a fiatalok nagyon sok mindent megtanulhatnak az előző nemzedékek tapasztalataiból, tudásaiból és tévedéseiből is, de az idősebbeknek is folyton tanulni kell a fiataloktól, azok új tapasztalataiból, tudásaiból és tévedéseiből, hiszen megjelenvén azok is rögtön részei lesznek annak az életvilágnak, amelyet az ember élete végéig figyel, megél, amelyhez viszonyulni az életet jelenti. Ha (arra hivatkozva, hogy „ez már nem a mi világunk”) bezáruunk ezek elől, akkor az életből lépünk ki, (pedig erre ráérünk akkor, amikor ténylegesen meghalunk).

K. Á.: Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy az emberi társadalom fenntarthatósága elképzelhetetlen anélkül a sűrű, megtartó és fenntartó szövet nélkül, amit az emberi kapcsolatok hálózata jelent. Nem véletlenül beszél az emberi kapcsolatokat kutató szociológia és pszichológia illetve a ma gyakran emlegetett hálózat kutatás erős és gyenge kötésekről, „községek rejtett hálózatáról”. Ezeknek a kapcsolathálóknak a működése súlyos társadalmi krízishelyzetekben is elősegítheti a társadalom viszonylagos folytonos működését, fenntarthatóságát, az egyének életben maradását. S nem véletlen az sem, hogy az ezen hálózatokból kieső, perifériára szoruló emberek egészségi állapota, életkilátásai, életminősége jelentősen romlik.